

PM - Ett fritidsperspektiv på äldrepolitiken

Fritidsvetarna/Hans-Erik Olson 2004-11-24

Det fritidsvetenskapliga perspektivet

Den demografiska situationen i Sverige är välkänd. Vi kan med fog anta att när 40-talist-generationen åldras, kommer den att vara mer aktiv och krävande än tidigare generationers äldre. Gunvall Grip och Claes Örtendahl beskrev 2000 denna utmaning

”Insatser som påverkar möjligheterna till fortsatta och utvecklade sociala kontakter och meningsfull aktivitet är ett sannolikt centralt område för den framtida äldreomsorgen. Kulturpolitiken kommer att behöva omfatta gamla människors intressen på ett annat sätt än idag. Och kulturpolitiken kommer att möta en positivt kritisk publik av äldre som inte nöjer sig med en slags kulturell andrasortering.”

Deras påstående gäller inte bara kulturpolitiken i snäv mening utan hela fritidspolitiken, d.v.s. en politik som stimulerar oss till fysiska, kulturella, politiska och sociala aktiviteter. Detta ställer nya krav på den offentliga sektorns organisation

För att organisationen skall kunna ändras måste ett nytt perspektiv – **fritidsperspektivet** – föras in i politiken. Detta är inte alldeles enkelt. Fritiden är i Sverige ett tämligen missförstått område. *Nationalencyklopedin* tolkade nog 1992 det offentliga Sveriges syn på fritiden tämligen korrekt, när man skriver att fritid är ”den del av dygnet och veckan som inte upptas av arbete, måltider och sömn”. Fritid blir en *restpost* när allt ”viktigt” har utförts. Sådana restpostdefinitioner var vanlig i den fritidsvetenskapliga (Leisure Science) diskussionen på 1960-talet. Numer skulle ingen drömma om att uttrycka sig så omedvetet.

Den fritidsvetenskapliga teoribildningen går tillbaka till Aristoteles tankar om det goda livet, där fred, fritid och att göra sköna saker var meningen med livet – inte krig, arbete och det nödvändiga. Fritid uppfattas numer som en kvalitet som ökar vår frihetskänsla och livsmakt. Politiskt har man också i alltfler länder börjat uppfatta fritiden som en betydelsefull faktor för både individer och samhället. Så här skrev den brittiske ministern för *Culture, Media and Sport* – Chris Smith – 1999:

”Fritiden i sin vidaste bemärkelse har så mycket att erbjuda. Den ger glädje åt miljoner, utvecklar, informerar och breddar horisonterna, frigör impulser (kreativa, fysiska och bildande) vilket skapar förutsättningar för människor att förverkliga sina inre möjligheter. Men viktigast av allt skapar fritiden livskvalitet för alla.

Fritidssektorn ger ett viktigt bidrag till de allmänna målen för stat och kommuner, som kan hjälpa oss när vi vill minska den sociala segregationen, främja hälsosamma livsstilar eller skapa förutsättningar för frivilliga och kommunala aktiviteter. Den kan också tjäna som en tändande gnista för utveckling av både städer och landsbygd. Den kan stimulera till ett livslångt lärande samtidigt som den berikar människors liv.”

Vi kan i Sverige finna liknande auktoritativa uttalanden, men då får vi gå många år tillbaka i tiden. Närmare bestämt till 1936, då Ystad och Svenska Slöjdföreningen arrangerade utställningen *Fritiden*. Dåvarande kronprinsen Gustaf Adolf skrev i utställningsprogrammet:

”Jag menar nu, att den nation kan prisa sig lycklig, där intresset för idrott och friluftsliv går hand i hand med strävan ... mot den allmänna bildningens utbredande, den själsliga kulturens höjande. Säkert är att det går mycket bra att förena dessa båda ting...”

Fritiden skall skänka vila. Den skall åstadkomma vederkvickelse. Under fritiden skola både själs- och kroppskrafter stärkas och utvecklas. Må vi då se till att vi så organisera både vår fritid och hela vår livsföring, att varken kroppen eller själen förtvinar, utan att de vardera få vad de behöva för att vi skola bli goda, sunda och harmoniska människor.”

Efter 1936 har denna förståelse av fritidens betydelse försvunnit. Begreppet har trivialiserats, vilket tydligast framgår i den kommunala organisationen, där man sedan 70-talet har byggt upp olika förvaltningar för ”kultur” och ”fritid”, precis som om kulturaktiviteter inte skulle vara viktiga fritidsaktiviteter. Under 90-talet har ett 100-tal kommuner lagt samman dessa båda till ”kultur och fritid”. Ingen har dock ännu lyckats förstå varför och någon gemensam övergripande förståelse har ännu inte publicerats.

En av orsakerna till denna trivialisering är avsaknaden av både forskning och högre utbildning inom fritidssektorn. Situationen är annorlunda utomlands. I alla anglosachsiska länder kan studenter t.o.m. avlägga doktorsgrad i Leisure Science (motsv.). Utomlands finns också ett stort antal forskarorganisationer, vetenskapliga tidskrifter och forskarkonferenser inom forskningsfältet. Få känner till detta i Sverige.

Mer bekant är kanske WHO:s definition 2001 av ”aktivt åldrande”:

”Aktivt åldrande är en process för att optimera möjligheterna för fysiskt, socialt och mentalt välbefinnande genom hela livet, i syfte att öka förväntningarna på ett hälsosamt liv, produktivitet och livskvalitet även på äldre dagar.”

Fritidsperspektivets betydelse för äldrepolitiken

En god fritid är således viktigt för att nå WHO:s mål. Organisationen har funnit att det även på den internationella arenan finns anledning att ”tydliggöra och popularisera termen ’aktivt åldrande’”. Detta bör ske genom dialoger, diskussioner och debatter, såväl i politiken som i media.

Sådana kan behövas i Sverige, ty med den trivialiserade uppfattning om fritiden och dess betydelse har de äldres fritid och välbefinnande inte uppmärksammas särskilt mycket. Etnologen Owe Ronström karakteriserade i en artikel i 1998 forskningsläget på följande sätt:

”mycket ’äldreforskning’ har varit och är ännu ’eländesforskning’, gamla med problem, gamla som problem och hur man ska lösa dem”.

Läget är inte särskilt annorlunda idag. Tvärtom har särskilt äldreomsorgen, d.v.s. den institutionsbundna verksamheten, marknadsfört sig själv eller blivit marknadsförd, som en eländessektor med allt från maskar i liggsår till tjuvnytt och neddrogade åldringar. Om vi redan nu har sådana problem med vår åldringsvård, hur skall det då inte bli när 40-talister kommer upp i högre ålder? Och hur skall vi få människor, *som kan välja arbetsgivare*, att frivilligt arbeta med de äldre?

Vad göra? Dagens vårdperspektiv på de äldre utgår från ett medicinskt synsätt. Behandling av olika slags krämpor blir huvudsaken. Det synsätt måste *kompletteras* med ett perspektiv där *välbefinnandet* är utgångspunkten. De äldre skall inte bara fås att behålla sin kompetens utan dessutom växa och utveckla sig som människor. Det är detta jag menar med ett fritidsperspektiv! Det är en väsentlig skillnad mellan ”health” och ”wellness”.

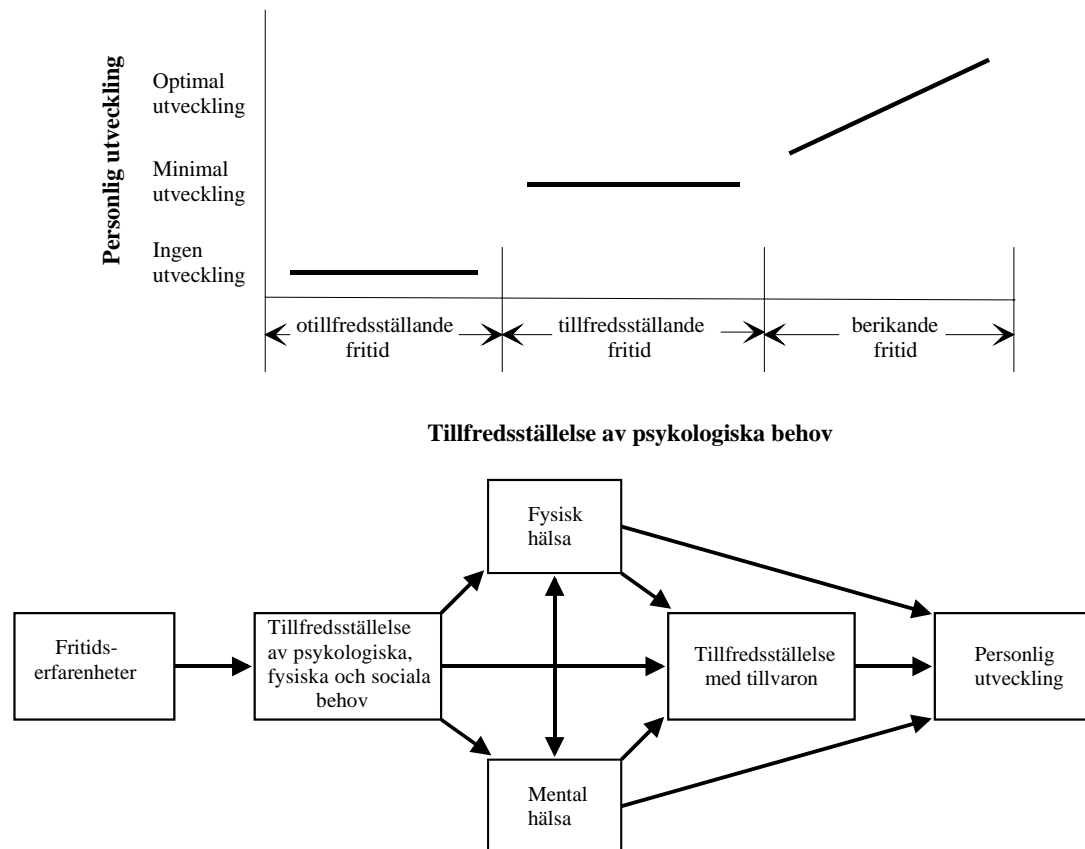
Fritidsperspektivet anlägger också en helhetssyn på människans tillvaro. Alltför ofta stöter vi på missionärer som pläderar för sin egen begränsade intressesfär. Då handlar det ofta enbart om ”kultur” eller enbart om ”fysisk aktivitet”.

Vi vet från utländsk forskning att en aktiv fritid förlänger det goda livet och kan leda till en personlighetsutveckling långt upp i åldrarna. Det allmänna kunskapsläget kring fritidens betydelse för människors livskvalitet och välbefinnande kan beskrivas i två figurer på nästa sida. Dessa gäller även för äldre.

Svensk forskning visar samma sak. *Stockholms läns Äldrecentrum* skrev 2001, att

”många studier har visat att en hög aktivitetsnivå hos äldre personer är förenad med såväl lägre dödlighet som mindre funktionshinder. Människor som är socialt aktiva och aktiva i dagliga aktiviteter lever signifikant längre än de inaktiva oberoende av andra riskfaktorer”.

Fritidsperspektivet erbjuder ett annat synsätt än vårdperspektivet. Ur ett fritidsperspektiv blir det viktigt att lyfta fram människors – i det här fallet de äldres – resurser och möjligheter till ökad livskvalitet och välbefinnande. Inom fritidsvetenskapen ser man inte människor som ”klienter”, ”vårdfall” eller liknande, utan som skapande människor med inneboende resurser, vilka behöver stimuleras. Detta gäller oavsett ålder och funktionshinder.

I Sverige finns det få vetenskapliga studier av hur man aktiverar äldre. 1986 publicerade Bengt Arnetz och Töres Theorell, bägge nu professorer i medicin, en forskningsrapport om ett aktiveringsprojekt för pensionärer på ett servicehem. Under de inledande sex månader höjdes aktivitetsnivån med 350 %. Programmet gav också synergieffekter. Deltagarna började också själva aktivera sig utanför programmet. Arnetz och Theorells slutsats blev att ”de äldre som före programmet var minst socialt aktiva gynnades mest av det”.

En modell som låg bakom Arnetz och Theorells studie formulerades av amerikanerna Kuyper och Bengtson, vilka menar att om de äldre anses sakna social kompetens, tenderar omgivningen att behandla dem som socialt inkompetenta. Detta leder efter hand till att de äldre förlorar sin sociala förmåga. Om de å andra sidan får behålla känslan av att äga denna kompetens vidmakthåller de förmågan. Med känslan av avtagande social förmåga följer ofta social isolering och ensamhetskänslor.

Den amerikanske fritidsvetaren Edward McAuley visade i början av 1990-talet att människor – oavsett ålder – med hög egen kapacitet också är aktiva på sin fritid, medan aktivitet på fritiden ökar kapaciteten. Problemet är människor med låg kapacitet och som därför är passiva på fritiden. Genom att satsa stimulansåtgärder på dessa i syfte att ge dem en aktiv fritid åstadkoms en snöbollseffekt. Det var ju också vad Arnetz - Theorell visade i sitt projekt. Äldrecentrum är inne på samma tema:

”Det faktum att kroppen obönhörligt åldras med tiden leder lätt till förutfattade meningar om äldres förmåga i olika avseenden och vad man kan kalla ’ålderism’, d.v.s. olika normer och beteenden, där åldern i sig faller utslaget. I botten på attityderna till äldre och åldrandet ligger up-

penbart synen på de äldres värde ... Genom dessa förändringar – inte minst när det gäller värderingarna - kan också de äldre känna sig alltmer alienerade. Förekomsten av olika åldersstreck som utesluter äldre från deltagande och ansvar ger upphov till passiviserande, besvikna äldre samtidigt som samhället går miste om viktiga resurser”.

Ur ett fritidsperspektiv blir det viktigt att de äldre får behålla sin sociala kompetens och få sina inneboende resurser stimulerade och bekräftade. Därmed minskar också vårdbehovet. Vi får piggare och nöjdare äldre, samtidigt som vi gör samhällsekonomiska vinster.

Den politiska organisationens betydelse

Det är utmärkt att vi har ett föreningsliv även för äldre! Det höjer människor sociala kapital. Men varje förening är ett särintresse och kan inte utan vidare få ansvar för allmänintresset. Endast politiken kan uttrycka ett sådant. ”Marknadskrafterna” – föreningsliv och kommersiella företag – kan i ett välfärdssamhälle enbart utgöra komplement till politiken.

Har politiken ett ansvar för att aktivera människor i olika åldrar? Svaret handlar om värderingar: Vill vi ha aktiva medborgare? Svaret är inte glasklart. Visserligen har politiska organ byggt en mängd olika lokaler för att underlätta vår aktivitet – från simhallar till museer – men vi har i mycket liten utsträckning diskuterat strategier för att stimulera aktiviteten. I Sverige har vi en sund rädsla för att släppa loss ”socialingenjörer” med uppgift att lägga livet till rätta för andra människor. Men utomlands finns både pedagogiker som stimulerar människor att själva utveckla sina valmöjligheter och livsmakt (empowerment).

Det finns också ett allmänintresse av aktiva medborgare. För det första bygger vårt politiska system på att all offentlig makt skall utgå från folket. Detta förutsätter politiskt aktiva medborgare. Vi vet också att aktiva människor mindre ofta blir sjuka. En aktiv fritid höjer således människors välbefinnande samtidigt som den minskar våra sjukvårdskostnader.

Politisk filosofi är en sak, lagstiftning delvis en annan. Våren 2001 beslöt riksdagen att ändra regeringens förslag till Socialtjänstlag. I lagens 5 kap. 4 § heter det därför att

”socialnämnden skall verka för att äldre människor får möjlighet att leva och bo i aktiv och meningsfull tillvaro i gemenskap med andra. Syftet med bestämmelsen är att betona att det är angeläget att socialtjänsten stödjer människor som är ensamma och isolerade.”

Att socialnämnden får detta uppdrag behöver inte innebära att den också skall svara för lagens uppfyllelse. Det kan lika gärna göras av en annan förvaltning.

För det första kan vi fråga oss i vilken utsträckning som kommunerna lever upp till lagens innehåll? För det andra kan vi fråga oss vilken förvaltning som är bäst lämpad att genomföra intentionerna? För det tredje kan vi fråga oss om dem som arbetar inom äldreomsorgen har rätt utbildning och kompetens för att aktivera de äldre och se deras inneboende resurser?

Kring sådana frågor har vi liten kollektiv kunskap. De huvudansvariga för äldreomsorgen är enheter inom landstingen och kommunerna. Mellan dessa finns ingen kommandostruktur, vilket har gett upphov till konflikter kring vem som skall göra vad.

Men även på kommunal nivå är organisationen oklar. Äldreomsorgen brukar vara lokaliserad i särskilda enheter. ”Kultur och fritid” är något annat. Fritid har inget med ”vård” att göra, trots detta låter de flesta kommuner en aktiverande fritidsverksamhet för de äldre ligga under äldre/socialförvaltningen. I Stockholm har detta synsätt dels lett till politisk strid, dels till att verksamheten i stort sett – och kanske just därför – helt har försvunnit.

Många kultur- och fritidsförvaltningar anser inte att verksamhet för äldre är deras uppgift. Fritidssektorn prioriterar av tradition barn och ungdom. Skälen är två. För det första är många politiker rädda för att ”föreningslös ungdom” skall löpa amok på stadens gator och torg. För det andra behöver den politiskt mäktiga idrottsrörelsen ständigt påfyllnad nedifrån av karriärsugna knattar och ungdomar för att kunna hålla verksamheten igång.

Därför anställs kommunala ungdomsledare – men inga äldreledare. Gruppen barn och ungdomar i den vanligtvis bidragsberättigade åldern 7-20 år är ungefär lika stor som gruppen 65+ - c:a 1,6 miljoner. Ungdomsledarnas huvudmålgrupp är emellertid 13-16 åringar. Det

är den grupp som huvudsak besöker de kommunala fritids/ungdomsgårdarna och består av enbart knappt 430.000. Trots detta utbildas idag 5-600 ungdoms/fritidsledare varje år och såvitt bekant inte en enda äldreledare.

Varje år satsar Sveriges kommuner c:a 20 miljarder på "kultur och fritid". Att kommunerna saknar äldreledare, som kan öka äldres livskvalitet och aktivitet, beror på politiska prioriteringar och inte på bristande ekonomiska resurser. "Vi har inte råd", är bara ett svepskäl.

Forskningsläget kring svensk fritidspolitik är svagt, men den kunskap vi har idag säger oss att resurserna i huvudsak går till redan resursstarka befolkningsgrupper inom framför allt kultur- och idrottseliten. Någon samhällsekonomisk analys av "kultur- och fritidssektorns" prioriteringar har aldrig gjorts. Folkhälsoinstitutet ställde sig 2001 frågan om det finns en politisk vilja att engagera sig i uppgiften att höja de äldres livskvalitet och välbefinnande.

Detta antyder att våra politiker i "kultur och fritid" inte har förstått dynamiken i dagens demografiska situation. Alternativt finns en primärkommunal förhoppning om att åtminstone delar av kostnaderna skall kunna belasta landstingens budget.

Resultatet blir inte bra. Äldrecentrum påpekar att inom äldrevården har kommunerna ett ansvar för *vård* och funktionsuppehållande insatser. Men kommunerna har inget ansvar för det förebyggande arbetet eller för att vidmakthålla de äldres friskhet. Efter verkställd rehabilitering finns vanligen ingen instans att sända de äldre för att de själva skall kunna höja sin livskvalitet. Här får kommunerna i allmänhet förlita sig till frivilliga krafter, vilka aldrig räcker till. Rehabiliteringskostnaderna riskerar att bli bortkastade.

I Sverige är vi duktiga på att segregera människor. Det gäller inte bara olika etniska grupper. Inom fritidssektorn har segregationslustan satts i system. För barnen finns fritidshem, för högstadiungdomar finns "fritidsgårdar", för de äldre ungdomarna finns "Ungdomens hus", för föreningsaktiva vuxna finns olika slags föreningslokaler, för idrottsrörelsen finns simhallar och idrottsplatser, för kulturfolket finns kulturhus och bibliotek. Till och från har kommunerna öppnat särskilda kategorilokaler även för äldre.

Vilka värderingar ligger bakom denna segregation? Vi vet från norska undersökningar att äldre tillbringar 70 % av sin tid i bostaden eller i närmiljön. Ungefär samma påstående gäller barn och yngre ungdomar. Närmiljön blir viktig som aktiveringsarena för både barn och äldre. Hur skall vi då organisera närmiljön på bästa sätt för att få aktiva medborgare?

Våra politiker och tjänstemän arbetar var och en från sitt smala sektors- och åldersperspektiv. Utomlands ser vi exempel på ett annorlunda tänkande. I Norge har politikerna skapat ett jämförelsevis väl utbyggt system med bydels-, allaktivitets-, samfunds- och grendehus. Dessa är till för alla åldrar. På dagarna dominerar de äldre och småbarnen. På kvällarna vuxna och ungdomar. Detta fungerar därför att fritidspreferenserna, d.v.s. vad man vill göra på sin fritid, inte skiljer sig så mycket mellan olika åldersgrupper. Det är en myt att påstå att alla pensionärer bara vill sitta hemma och titta på TV.

I USA och Canada har man ett liknande system med kommunala *neighbourhood centres*. I Minneapolis har politikerna medvetet delat in staden i 49 "parks and recreation districts". Var och en har en park och grannskapscentra. Även dessa är allaktivitetshus. I samlingshallen kan ungarna spela basket och pensionärerna gå på trimkurs. I en lokal bredvid kan man dreja i lera eller lära sig spela ett instrument. Oavsett ålder, kön eller etnisk tillhörighet. Vi vet från olika forskningsresultat att sociala kontakter är viktiga både för hälsan och välbefinnandet. Som ett resultat av norsk forskning skriver Asbjörn Gaasö, att

"det blir en framtida utmaning för den offentliga sektorn och för politikerna med ansvar för närmiljön och skapa förutsättningar för nya aktiviteter som medger handlingsalternativ, vilka kan öppna upp för en äkta samvaro. Genom en fungerande närmiljö som t.ex. inbjuder ensamma joggare att i stället jogga tillsammans med andra, kan man öka möjligheterna till en större medvetenhet och ett gemensamt ansvarstagande gentemot andra människor. Det kan ligga stora vinster i att få ensamma joggare att jogga tillsammans med andra".

Resonemanget kan naturligtvis föras från joggingen till andra typer av fritidsverksamhet.

I Sverige är vi mer intresserade den *fysiska* miljön än den socio-kulturella. Därför blir det viktigare att rädda torsken i Östersjön, än att bygga upp en god närmiljö där olika generationer kan mötas. Resultatet blir att pensionärerna blir rädda för ungdomliga ”ligister” och ungdomarna tycker illa om alla ”russin”. I Folkhälsoinstitutets studie 2001 påtalade intervjupersonerna

”tydligt att de äldre vill umgås och vara tillsammans med alla generationer och inte enbart samlas i ’äldregrupper’”.

I allmänhet saknar vi politisk struktur som stimulerar till sådana gränsöverskridande insatser. Vi har många ungdomsgårdar och äldrehus, men få allaktivitetshus och alla åldrars hus. Diskussionen tangerar frågan hur vi skall organisera närmiljön, så att även människor som inte är föreningsaktiva skall bli stimulerade till aktivitet? Överhuvudtaget har vi liten kollektiv kunskap om de äldres fritid och vad de gör. Äldrecentrum skrev 2001:

”I det fortsatta folkhälsoarbetet för äldre är det önskvärt att skapa en mer heltäckande bild av de olika aktiviteter som finns för äldre. Vilka grupper deltar och vilka grupper kan behöva särskilt stöd.”

Inom den internationella fritidsvetenskapen finns en rik litteratur om olika slags barriärer för människors deltagande i fritidsverksamheter. I Sverige brukar vi vanligen inte ställa sådana frågor. Vi överlämnar allt sådant till privata initiativ. Den politiska mantrat under andra halvan av 1900-talet har ju varit att uppmana folk att gå med i en förening. Detta har inte fungerat, vilket ungdomsgårdarna är ett exempel på. Resultatet har blivit social isolering och ökad ohälsa och därmed även ökade vårdkostnader.

Är aktiva äldre ekonomiskt lönsamma?

Vilka äldre som själva engagerar sig i fritidsverksamheter är till viss del beroende på ett inre engagemang och intresse, men en viktig barriär för deltagande är också ekonomin. I många kommuner är det populärt att anse att vuxna människor själva skall betala för sin fritidsverksamhet. Resultatet blir att de som inte har råd att betala ett gymkort eller ett teaterabonnemang – även om de skulle vilja – inte gör det.

Vad vi bör fråga oss är, om det inte är lönsamt, rent ekonomiskt, för kommunerna att betala detta gymkort? Tänk om vi på det sättet kan uppskjuta och förkorta en äldres vistelse i en vårdanläggning? Äldrecentrum skrev 2001:

”Det finns inga hälsoekonomiska studier som kan belysa om kommunerna faktiskt sparat pengar på att dra ned på promenader och utevistelse. Eller om det tvärtom lett till ökade kostnader för vård och omsorg.”

I Danmark har Socialstyrelsen försökt att göra något åt kunskapsbristen och därför givit *Syddansk Universitet* i Odense i uppdrag att göra en sådan studie. Den hittills preliminära rapporten visar att aktiva pensionärer är en guldgruva för den offentliga sektorn. Samma resultat pekar WHO på. Ett fritidsperspektiv på äldre leder till att:

- färre människor dör i förtid under sin högproduktiva ålder,
- färre äldre människor drabbas av kronisk sjukdom och smärta,
- fler äldre kommer att leva ett självständigt liv och njuta av en god livskvalitet,
- fler äldre kan fortsätta att ge ett produktivt bidrag både till ekonomin och till viktiga sociala, kulturella och politiska delar av samhället, vare sig detta sker i betalt eller obetalt arbete eller inom hemmet och familjelivet,
- färre äldre kommer att behöva kostsam medicinsk behandling och vård.

Med hänvisning till en amerikansk studie hävdade WHO 2001 att genom en allmän sänkning av sjukdomstalen bland äldre, så har kostnaderna för vårdhemmen kunna minskas med 17,3 miljarder \$ enbart under 1994.

I Sverige saknar vi emellertid samhällsvetenskaplig forskning kring äldrepolitiken med tonvikt på ekonomi och politik. Några studier – ännu opublicerade – från Varberg och Karlstad antyder att kommunerna kan spara pengar inom äldreomsorgen genom olika slags aktiveringsprogram, d.v.s. samma resultat som de utländska studierna visar.

Vi klagar gärna över kostnaderna, men undersöker inte hur vi kan förbilliga verksamheten. Ett av skälen till detta är att forskningsorganisationen ser ut som den gör. Den ekonomiskt inriktade äldreforskningen har hittills enbart rört transfereringars (pensioner m.m.) betydelse och inte de samhällsekonomiska effekterna av olika politiska åtgärder. Det hittills allennärådande vårdperspektivet på äldrepolitiken har gjort att i stort sett endast forskare från medicinsk fakultet och från Socialt arbete har fått forskningsmedel.

Om vi i Sverige hittills har varit måttligt intresserade av att studera den ekonomiska dimensionen av äldres situation, så gäller samma omdöme om den politiska dimensionen. Vilka politiska och ideologiska barriärer finns bland politiker och tjänstemän? Vad hindrar en effektiv politisk organisation av verksamheten? Vi vet att sådana barriärer finns, men inte hur pass omfattande de är eller hur vi skall kunna riva dem. I avvaktan på att sådan forskning kommer igång får vi förlita oss på mer ytliga resultat.

Många barriärer behöver brytas. Aktivitetsstöd till ungdomsverksamhet har vi haft sedan 1955, men hur många kommuner stödjer fritidsverksamhet för äldre? Äldrecentrum reser frågan och menar att det bör vara en utmaning för stat och kommun

”att rikta stöd till föreningslivets promenadgrupper, pensionärgym och liknande, särskilt i bostadsområden där det bor många äldre med låg inkomst och utbildning, grupper som är mer fysiskt inaktiva än övriga äldre”.

Våren 2004 håller danska Socialstyrelsen på att utveckla ett stöd till kommuner, som vill aktivera sina pensionärer. Vi behöver bara resa över sundet för att få våra fördomar ifrågasätta.

Vad bör göras?

1. Lyft fram fritidsperspektivet

Fritidsperspektivet är i Sverige missförstått. Vi måste ta del av den internationella forskningen och utvecklingsarbetet. Just relationen ”Leisure and Aging” börjar nu uppmärksammas i allt flera länder. Den amerikanska professionella organisationen *National Recreation and Park Association* har inrättat en särskild sektion för *Leisure and Aging*. Fritidssektorns internationella *World Leisure and Recreation* har inrättat en *Commission on Leisure and Later Life*. Detta kan t.ex. ske genom studiebesök och konferenser.

Det är intressant att notera att WHO, som nämnts ovan, har rest precis samma krav.

2. Kunskapssammanställning

Det finns en allt rikare forskning inom området. Denna är praktiskt taget okänd i Sverige. Vi behöver en kunskapssammanställning som även fritidspolitiker kan läsa.

En sådan kunskapssammanställning bör inte enbart handla om fritidens betydelse för äldres välbefinnande och livskvalitet. Den bör också ta upp metoder för aktivering av de äldre. 2000 gav Kommunförbundet ut en översikt, *Att sörja för äldre*, som är skriven ur ett vårdperspektiv. Vi skulle behöva en liknande översikt skriven ur ett fritidsperspektiv. Praktiska exempel finns i Tyskland, Nederländerna och i USA. WHO understryker att kunskapssammanställningarna måste vara ”enkla att förstå för att kunna användas av politiker, media, äldregrupper och den intresserade allmänheten”.

3. Analysera barriärerna i svensk politik

Vilka barriärer finns för en effektiv organisering av äldres fritid? Hur ser politiker och tjänstemän inom social/vårdsektorn resp. kultur/fritidssektorn på de äldres fritid? Vem skall organisera vad? Vill man överbrygga generationsgränserna och hur skall det i så fall ske?

4. Öka forskningen

Äldreforskningen domineras av vårdperspektivet. Det måste kompletteras med samhälls- och beteendevetenskapligt innehåll. Då ställs nya frågor och nya svar hittas.

5. Förbättra utbildningen

Utomlands har universitetsutbildningar inom det fritidsvetenskapliga fältet nu börjat ge kurser på temat "leisure and aging". Vi behöver liknande utbildningar på högskolenivån också i Sverige. Detta kan antingen ske genom att existerande vårdutbildningar kompletteras eller att t.ex. delar av arbetsterapiutbildningarna orienterar sig mot *Therapeutic Recreation*. Detta fält inom den amerikanska fritidssektorn utbildar aktivitetsledare vid institutioner för funktionshindrade. Mycket av den kunskapsmassan – det finns många böcker och artiklar publicerade inom fältet – borde vara relevant också inom svenskt äldrearbete.

Ett alternativ är att utveckla dagens fritids(hems)pedagogik till att också omfatta även de äldre! DSF och FRN föreslog i en rapport 1989 att "äldrepedagogiken" borde utvecklas, men lyckades begrava frågan som en aspekt av "vuxenpedagogiken". Vid *Malmö högskola* drivs sedan hösten 2003 en 80 poängsutbildning i "äldrepedagogik". Detta har sedan länge funnits i den danska Pædagoguddannelsen – en 3,5 år lång högskoleutbildning. Vid *Jysk Pædagogseminarium* i Århus finns ett *Centre for Ældrepædagogik*.

6. Genomför studieresor

Det är inte bara Sverige som har en växande grupp äldre. Samma är förhållandet i de flesta väst-länder. Hur har man där löst uppgiften? Vilka synsätt har man anlagt? Vilka effekter har man fått?

Om äldreomsorgen skall locka människor att arbeta i verksamheten så måste den framstå som en kunskapsorganisation, där utveckling av metoder och arbetssätt är ständigt återkommande. För att stimulera till detta bör studiebesök göras inte bara av tjänstemän och andra i ledande befattningar utan även för vårdbiträden och hemvårdare.

Fritidsvetarna är en tankesmedja kring livskvalitet och välbefinnande. Vi hjälper företag, förvaltningar och organisationer att finna svaren på frågan hur vi skapar goda, sunda och harmoniska människor – i samhället och på arbetsplatsen!

Vi utvärderar och analyserar verksamheten. Genom utbildningar höjer vi personalens kompetens. Vi föreslår och stöder utveckling av verksamheter. Som vetenskapskonsulter knyter vi an till relevant vetenskaplig teori och empiri, vilket höjer kvaliteten i våra förslag.

Läs mer och besök **Fritidsvetenskaplig bokhandel** på www.fritidsvetarna.com